

IRODALOM.

Badics Ferenc: Gyöngyösi István ismert és ismeretlen költeményei. Budapest, 1912. 96 l. A. M. T. Akadémia kiadása. Ára 2 korona.

Szerző e dolgozatában, melyet rendes tagsági székfoglalóul olvasott fel a M. T. Akadémiában, hármias feladatot tűzött maga elé és oldott meg. Először tisztázta a kétségtelenül Gyöngyösitől eredő munkák keletkezésének időrendjét; másodsor néhány eddig ismeretlen kisebb és nagyobb munkáról kimutatta, hogy azok Gy. alkotásai; harmadszor a XVIII. századi hagyomány által Gy.-nek tulajdonított költemények közül kiválogatta és megállapította a tőle származót.

Az új megállapításokból kitűnik, hogy Gy. 1664—1690-ig a Murányi Vénuszon és a Rózsakoszorún kívül semmit sem adott ki, 1690—1700-ig pedig gyűjtötte, sajtó alá rendezgette régebbi munkáit. 1693-ban jelent meg Kemény János Emlékezete, mely helyenként majdnem szószó szerint egyezik Kemény János emlékirataival. E tárgyról szóló műve sokkal előbb készült, mint ahogy megjelent, talán 1672 táján. Kiadása három kéziratból ellenőrizhető, melyek közül leghitelesebb az Andrassy-féle nyitrai kézirat. Ebben harmincnégy oly versszak van, melyek a költemény 1693-diki kiadásából hiányoznak. A következő nyomtatásban megjelent (1695.) munka a Palinodia, mely azonban még 1681-ben készült címét a szerző — Szeremley Barnával tartva — az ének megismétlésének magyarázza. 1683-ból való a Thököly Imre és Zrinyi Ilona házasságáról szóló ének, mely csak 1884-ben nyomtatott ki. 1690-ben írta és adta ki a Koháry Istvánnak ajánlott Rózsakoszorút. Öt évvel később bocsátotta a nyilvánosság elé a Csallárd Cupidó-t, melyet szintén Kohárynak akart ajánlani, de ez — talán a műizlésbe ütköző részletei miatt — úgy látszik, nem fogadta el. A költemény egyharmada jórészt fordítás Ovidiusból. Egyes részeit Gy. fiatalabb korában írta a Murányi Vénusz után, de jelen összeállítása 1691 tájára mutat. A költő utolsó kiadványa 1700-ból, Andrassy Péternek ajánlva, az Új Életre Hozott Chariklia. Gy. a Czobor-féle fordítás ötsoros, nagyrészt ritmustalan versszakait négysoros alexandrin-szakokká dolgozván át, az alapul szolgáló művet nemcsak rövidítette, hanem költői stíl tekintetében is átjavította.

Visszatérve az először kiadott műre, ennek szépségeit látva, önként kínálkozik a föltevés, hogy a Murányi Vénuszt gyakorlásnak kellett megelőznie és más kisebb műveknek kellett követniük, míg a költő a Kemény

János szépségeig emelkedett. Az előkészület e korából erednek bizonyára fordításai, továbbá a Gosztonyi-kódexben talált eredeti darabok, melyekről Badics F. mutatta ki Gy. szerzőségét. Ezek: 1. Mars és Bacchus egymással való viaskodásáról. Kilencvennégy négysoros versszak. Vége hiányzik. 2. Az jó vitézeknek tüköre. (= egy királyához hű XVII. századi vitéz képe.) Terjedelme negyven alexandrin-versszak. Előbbivel együtt Gy. ifjú korából valók. (1650—1657.) 3. Egy címnélküli, de mint tartalmából látható Philothenesről és Florentináról szóló drámai formájú verses mű (1672—1674 tájáról). Noha csak fele van meg, legbecesebb darabja az egész kötetnek. Első kidolgozása ez annak a párbeszédés alakú költeménynek, mely «Igaz barátságna és szíves szeretetnek tüköre» címen 1762-ben jelent meg először. Tárgya ugyanaz, mint a Poncianus históriájában a két barátáról szóló elbeszélésnek. Végül megtudjuk a szerző fejtegetéseiből, hogy a XVIII. századbeli Kovásznai Sándor gyanuja valóságnak bizonyult: az 1724-diki kiadásban fennmaradt Dedalus Temploma c. verses munkának csakugyan Gy. a szerzője. Főforrása itt is Ovidius.

Íme, az értékes eredmények egész sora, melyeket a magyar irodalom-történetírás iránt érdeklődők bizonyára a legőszintébb örömmel vesznek tudomásul. Kívánjuk, hogy az érdemes szerző ezt az örömet tegye még teljesebbé a várva-várt teljes Gyöngyösi-kiadás minél előbbi közrebocsátásával. Erre különben azért is szükség volna, mert az itt jelzett becses megállapítások is csak akkor lesznek valódi értékük szerint méltányolhatók, ha az eddig kiadatlan költeményekhez mindenki hozzáférhet.

BAROS GYULA.

Gróf Széchenyi István: Garat. Sajtó alá rendezte és a mű történetét megírta: *Viszota Gyula*. Budapest, 1912. 218 l. Kiadja a M. T. Akadémia. Ára 2 korona.

Széchenyi Istvánnak egy új könyve mindenesetre örvendetes meglepetés a história és irodalom kutatói számára, de a legnagyobb feltűnésre tart jogot a laikus közönség előtt is. És joggal. Széchenyi nagy egyéniségének és őszinte szavának kell, hogy súlya legyen még ma is, amikor új írásán az aktualitás értékes zománca helyett az elmúlt idők ratinája csillog. Ezért fogadtuk mindnyájan nagy örömmel a *Garatot* (1842.), melyben Széchenyi a nemes szenvedély izzó tüzevel, a hazájáért aggódó lélek mindenre elszánt készségével kívánta folytatni azt a harcot, melyet a Pesti Hírlap ellen a Kelet Népe megírásával megindított, mely harchoz legjobbjaink hozzászóltak. Nagy hálával tartozunk az Akadémiának, mely kiadta és Viszota Gyulának, aki összeállította Széchenyinek ezt a művét, melynek egyes részei a Török János által *Töredékek gróf Széchenyi István kiadatlan irataiból* (Pest, 1860.) címen kiadott könyvből ugyan ismeretesek voltak, de az egész munkát lehető teljességében csak most kapjuk kézhez. Széchenyi ugyanis «hosszú harc után» — miként Naplójában írja — arra határozta el magát, hogy munkáját nem adja ki. Így maradt a mű legnagyobb részét kéziratban reánk, s mert utóbb az események hullámai rohamosan torlódtak egymásra, maga Széchenyi is meg-

feledkezett róla, kéziratának lapjai pedig elhányódtak, szétszóródtak. Az elkallódást megkönnyítette az a körülmény is, hogy a műnek nem volt egységes jelzése. Széchenyi ugyanis a mű bevezetésének első lapjára ezt a címet írta: *Garat*, a többire vagy semmit sem írt, vagy egyszerűen csak *G* betűvel jelölte meg. (Először a *Szita* nevet akarta adni művének, s csak később választotta a *Garatot*, melyet így indokol: «... jöjjön, legalább minden *garatra*, hogy a hideg súrlódás hengerein átmenve, elvlasztassék a korpa a lisztől.») Az I. szakasz 1. és 2. lapjának címe Tervezeti Törödékek, azontúl T. T.; a II. szakasz címe «T. T. II.», a III.-é és IV.-é csak III., illetőleg IV.; végül az V.-é T. T. V. A VI. fejezetből csak egy kis töredék, a mű vége maradt meg. Viszota Gyulának sikerült Széchenyi Naplójának adatai nyomán az egyes szakaszok fogalmazványából, a különféle jelzés mellett is, egybeállítania és így a művet a feledés homályából napfényre hoznia. Tagadhatatlan, nagy fáradságot, lelkiismeretes utánjárást igényelt ez a munka. De a legnagyobb fáradságot is megéri az az eredmény, hogy Széchenyi ezen könyvével kapcsolatosan felnyilnak előttünk az 1840-es évek eddig ismeretlen fejezetei.

KELLER IMRE.

Kiss Ernő: *Szemere Bertalan*. Kolozsvár, 1912. 254 l. Stief Jenő nyomdája. Ára 4 kor.

A első magyar belügyminiszternek, az 1849-es forradalmi kormány miniszterelnökének, s irodalmunk egyik kiváló alakjának az élettörténetét, politikai és írói működését tárja elénk Kiss Ernő kötete. A könyv első részében Szemere nagy reményekre jogosító életpályájának fejlődési éveit látjuk a megyei és a rendi országgyűléseken kifejtett liberális működésével, a második rész a belügyminisztert és a miniszterelnököt állítja elénk, a harmadik rész a száműzetés keserves éveit s végül a negyedik és utolsó rész a művészt és az embert jellemzi s a nagytehetségű ember szomorú lelki összeomlását rajzolja.

A munkát bizonyos mértékben alapvető munkának kell tartanunk, mert Csengery Antal jellemzésén és Horváth Boldizsár emlékbeszédén kívül irodalmunkban Szemere Bertalannal eddig önállóan nem foglalkoztak. Ezért irodalmunk hálával tartozik Kiss Ernőnek. Könyve első része, melyben Szemere megyei és országgyűlési szereplését mutatja be, továbbá a száműzetés éveit tárgyaló harmadik fejezete, de főleg ez utóbbi, határozottan értékes. Kevésbé sikerült a második rész. Itt a mozgalmas idők háttéréből alig tudja kiemelni Szemere alakját; sokszor mintha elvesztené szemei elől a nagy forgatagban, mert túlsokat foglalkozik olyan országos eseményekkel is, melyekkel Szemere nem hozza vonatkozásba. S e fejezetben, mint általában a munka nagy részében, (a harmadik fejezetet kivéve) a források felhasználása is olyan módon történik, mely semmi esetre sem emeli a könyv tudományos értékét. Egy életrajzírónak, kivált ha alakja országos politika intézője, nagyon sok helyről kell adatait beszereznie, s jóformán a szemünk előtt kell elvégeznie a történeti igazságszolgáltatás nehéz munkáját. A végzett munkát mi csak úgy értékelhetjük, ha ismer-

jük állításainak az alapját is. Kiss Ernő meglehetősen titokzatosan végzi ezt a munkát. Néhol lapokon keresztül adatot adat után ír le, véleményt mond, itél, de hogy adatait honnan veszi, azt nem jelöli meg! S hozzátéhetjük, hogy az olyasféle megjelölésben, mint ahogy az a második fejezet legnagyobb részében történik — nincs sok köszönet. Elvégre a Pesti Hirlapból sokat meríthetünk a szabadságharcra és előzményeire vonatkozólag, de hogy ez legyen majdnem kizárólagos forrásunk, ez még sincs helyén egy tudományos értékre számot tartó könyvben.

A könyv utolsó fejezete Szemerét mint író és szónokot mutatja be. Szemere volt Bölöni Farkas Sándor mellett az első magyar útleíró, aki nemcsak a városok, vidékek, emberek rajzát adja, hanem a társadalmi és politikai életre is kiterjeszkedik s ezzel értékes és mély tartalmat ad útleírásának. Nemcsak útleírásai, hanem egyéb prózai és költői munkái is legtartalmasabb írónk sorába állítják. Kiss Ernő, bár némileg szűk keretben, de hűen jellemzi és értékeli Szemere irodalmi alkotásait. Amit azonban e helyen a könyv rovására kell írunk, az az, hogy nem emlékezik meg Szemerének a magyar olvasóközönségre gyakorolt nagy hatásáról. Egy írónak, még ha munkái nem is klasszikus értelemben vett irodalmi alkotások, nagy jelentősége van, ha munkáit széles körben olvassák. Szemere maga korában a legszívesebben olvasott magyar írók egyike volt. Bölöni Farkas Sándor északamerikai utazásán és Széchenyi István művein kívüli egyetlen egy komoly irányú könyvet sem olvastak oly sokan Magyarországon, mint Szemere Bertalan *Utazás a külföldön* c. munkáját. Bátran mondhatjuk, hogy Magyarországon és Erdélyben alig volt művelt ember abban az időben, aki ezt a munkát nem olvasta volna. Kiss Ernőnek ezt okvetlenül ki kellett volna emelnie, mert ez hozzátartozik Szemere elemtőségének megértéséhez.

Szerző könyvének előszavában említi, hogy munkáját már nyolc év előtt megírta, de különböző okok miatt csak most adhatta ki s még így is kénytelen volt kéziratának jó egyharmadát elhagyni. Csak sajnálhatjuk ezt, mert könyve bizonyára még nyert volna értékben, ha a kihagyott részeket is kinyomathatta volna.

MARCSINKÓ FERENC.

A Gyöngyösy Irodalmi Társaság évkönyve. Ungvár, 1912. 201 l. Székely és Illés nyomdája.

Ez a kötet a második évkönyve az ungvári Gyöngyösy Irodalmi Társaságnak, mely az ungmegyei írók tömörítését és az ungvári irodalmi élet ápolását tűzte ki célul. Az 1909—1912. évkörré szóló kötetet *Románecz Mihály, Deák Gyula, Fülöp Árpád, Nagy József és Vidor Marci* szerkesztették. Munkatársai a Gyöngyösy István nevét viselő, negyvennyolc tagú, zártkörű Társaság tagjai közül kerültek ki.

1906 óta áll fenn a Társaság, s tagjai élénk munkálkodást fejtenek ki a vidéki hírlapokban és felolvasásokon. A most megjelent évkönyvben munkásságuk javát adták: költeményeket, tárcákat, történeti és irodalmi tanulmányokat. Az irodalomtörténeti vonatkozású tanulmányokról a következőkben számolunk be.

Mazuch Ede közli azt az emlékezésedet, melyet 1909 október 3-án mondott el Dayka Gábor szobrának leleplezése alkalmából. Gondosan kidolgozott írói arckép. A figyelemre annál inkább számot tarthat, mert ebben a tanulmányban olvashatjuk először inkább Dayka Gábor születésnapjának pontos megállapítását (1769 március 21.).

Gyöngyösy László Gyöngyösy István tanulóveiről ír. Tanulságosan festi Ungvár, Eperjes és Sárospatak iskolai életét a XVII. században, s kutatja, kik lehetnek Gyöngyösy István tanárai kollégiumi pályája alatt.

Románecz Mihály Berczik Árpád írói munkásságát méltatja, s röviden ismerteti Berczik népszerűbb színdarabjait.

Deák Gyula Komócsy József emlékét újítja fel. Komócsy (1836—1894), akit néhány évtizeddel azelőtt a jobb magyar költők sorában emlegettek, végleg eltűnt az újabb nemzedék szeme elől. Kartársai még élénken emlékeznek rá, de az ifjabb írók már nem ismerik egy munkáját sem. Komócsy 1861-ben mint vidéki tanító jutott a fővárosba, s itt csakhamar feltűnt lírai költeményeivel. Egyik alapítója, később alelnöke volt a Petőfi-Társaságnak. Legnagyobb sikerét a Szerelem Könyvével aratta (1883.). Közseretben álló, jólelkű, kedves poéta volt, akit a maga idejében alkalmi verseiért sokan megbecsültek, de akinek idővel épen úgy nyoma vész, mint száz és száz más, ma még általánosan ismert simalantú alkalmi költőnek.

A társasági közlések között érdeklődéssel olvastuk a *Petőfi Sándor emléktáblájának leleplezéséről* és a *Darmay Viktor emléktáblájáról* szóló közlést. Petőfi emléktábláját Ungvárt azon a helyen állították fel, ahol a költő 1847 július 11-ének éjjelén megszállott; a Darmay-emléktáblát Órdarma községben helyezték el (L. folyóiratunk I. évf. 424., 438. l.).

Egy pályázatot is írt ki a Társaság a következő címmel: *Ung vármegye írói a legrégibb időktől napjainkig*. Csak magyarnyelvű írók és azok ismertetendők, akik Ung vármegyében születtek vagy éltek. A pályázat határideje: 1914 január 1. Jutalma: 300 korona.

BÉLTEKY LÁSZLÓ.